

KL

› BØRN OG UNGE – LÆRING FOR ALLE
JANUAR 2016

KL INSPIRATION

LÆRING FOR ALLE

– DET STARTER I DAGTILBUD

INDLEDNING

Vi skal have et samfund, hvor alle børn trives og bliver så dygtige, som de kan. Hvor alle børn i dagtilbud lærer gennem leg og aktiv deltagelse. Hvor vi mindsker udfordringerne med inklusion i folkeskolen. Og hvor flere unge kommer i ungdomsuddannelse og arbejde. Diskussionerne om, hvordan vi når disse mål, fylder med rette meget i dagens Danmark. Nøglen til succes ligger i høj grad i de tidlige år af børnenes liv.

Vi ved, at investeringer tidligt i børns liv har en langt større effekt end indsatsen senere i livet. Vi ved også, at børn, der går i dagtilbud af høj kvalitet, klarer sig bedre i skolen og som voksne. Og vi ved, at især børn i udsatte positioner har gavn af en kvalificeret indsats, mens de går i dagtilbud.

Alligevel kan vi se, at forskellene mellem børn i Danmark opstår meget tidligt. Og at de ofte varer ved gennem hele livet. Danmark er det land i Norden, der er dårligst til at sikre, at børn og unge bryder den negative sociale arv. Det på trods

af den store indsats, som allerede foregår i landets dagtilbud, skoler, fritids- og klubtilbud.

Der er stramme økonomiske rammer for den kommunale velfærd i disse år. Ny viden, faldende børnetal og effektiviseringsbehov gør det nødvendigt hele tiden at forholde sig strategisk til, at pengene på børn- og ungeområdet prioriteres til de rette indsats. Midlerne rækker ikke langt, hvis de bruges på at reparere og symptombehandle senere i livet frem for at sikre læring, støtte og forebyggelse i de tidlige år. Det har stor

betydning for resten af børn- og ungdomsområdet, at indsatsen lykkes i de tidlige år i børnenes liv.

Derfor er det vigtigt at rette en intensiv opmærksomhed på kvaliteten af de tilbud, vi giver til de mindste børn. Og især på, hvad børnene lærer, og hvordan de udvikler sig, mens de er i dagtilbud. Gode læringsmiljøer styrker chancen for succes. Derfor skal alle børn møde kvalificerede voksne og udviklende læringsmiljøer i dagtilbud. Det betyder blandt andet, at der skal arbejdes systematisk med at stimulere børns nysger-

righed, styrke deres sprog, motorik og sociale kompetencer og give dem passende udfordringer. Samtidig skal læring i dagtilbud forstås som et bredt begreb, der hænger tæt sammen med omsorg og trivsel, og hvor ikke mindst legen spiller en væsentlig rolle.

Forældreansvaret skal være tydeligt gennem hele barnets opvækst. Det er forældrene, der har den største betydning for børns udvikling i de tidlige år. Derfor skal samarbejdet med forældrene nytænkes og fokusere mere på, hvordan forældre og dagtilbud eller skole sammen kan styrke børns trivsel og læring.

KL spurgte i materialet "Invitation til fælles handling om børn og unge", hvad der kendetegner dagtilbud, der styrker og stimulerer alle børns trivsel og læring, samt hvordan der skabes værdifulde overgange og sammenhænge, hvor alle arbejder i samme retning. Det er nogle af de emner,

› TRE FORSLAG

- › Drøft hvad læring betyder i dagtilbud – og stil krav om, at alle børn trives og lærer så meget de kan, mens de er i dagtilbud.
 - › Lav en sammenhængende læringsstrategi med mål for børns trivsel og læring på 0-18 års-området – og følg systematisk op.
 - › Hav høje forventninger til alle børn – og byg på styrkerne hos børn, forældre og medarbejdere.
- KL har drøftet gennem flere aktiviteter med kommuner, forældre, organisationer og interessenter i 2015.
- I denne publikation opfordrer KL til, at lokalpolitikkerne skærper arbejdet med et sammenhængende lærings syn på 0-18-årsområdet. Det kan blandt andet gøres ved at intensivere arbejdet med at sætte få, klare mål for resultaterne i børnenes første år, og sikre sig, at de kobles til det øvrige børneområde.

› VIDEN FRA INTERNATIONAL FORSKNING OM EFFEKTER AF TIDLIG INVESTERING I DAGTILBUD

- › Afkastet på investeringer i et menneskes udvikling og læring i de tidlige år er mere indbringende end investeringer senere i børn og unges liv. Dagtilbud af høj kvalitet er mere omkostningseffektive end senere indsats¹.
- › De børn, der har gået i vuggestuer og børnehaver af høj kvalitet, klarer sig bedre i skolen og får bedre uddannelse og job. Færre kommer på overførselsindkomster eller ender i kriminalitet².
- › Læring er en selvforstærkende proces, der resulterer i mere læring. Et barn med veludviklede sprogkunderskaber før skolestart vil lære mere i skolen. Og et barn, der allerede før skolestart har nemt ved at koncentrere sig, vil lære mere i skolen³.
- › Variationen i børns læringsmæssige muligheder er proportional med, hvor meget deres forældre taler med dem. Et treårigt barn, som vokser op i en højtuddannet familie, har hørt over 30 millioner flere ord og har et over dobbelt så stort ordforråd som et barn, der er vokset op med forældre på overførselsindkomst. Børns læring i 9-10 års alderen kan henføres til hvor megen tale, de har hørt i 0-3 års alderen⁴.
- › Dagtilbud af høj kvalitet har en meget tydelig effekt og har en væsentlig betydning for, hvordan børn klarer sig senere i livet. Dagtilbuddenes kvalitet har stor indflydelse senere hen på børnenes evne til at læse og regne. Dagtilbud kan have stor betydning for social mobilitet, idet de har mulighed for at ændre børnenes læringskurve⁵.

1 Heckman, J., J. (2006)

2 SFI 2014

3 Heckman, J., J. & Cunha, F., (2010)

4 Hart og Risley

5 SFI 2014

01 / HØJ KVALITET I DAGTILBUD

Der er en stigende erkendelse af, at dagtilbud af høj kvalitet har stor betydning for børnene. Samtidig peger fx OECD på, at der ikke er et klart fælles billede af, hvad "høj kvalitet" i dagtilbud er. Det rejser et stærkt behov for viden om sammenhængen mellem indholdet i dagtilbuddene, kvaliteten af den pædagogiske praksis og udbyttet for børnene.

Forhold som fx normeringer, uddannet personale, en stabil medarbejdergruppe og fysiske rammer har betydning for kvaliteten. Men nok så vigtig er kvaliteten i, hvordan det pædagogiske personale arbejder med børnene i hverdagen. Forskning peger på, at kvaliteten i relationen mellem børn og voksne er helt afgørende

for, om der er høj kvalitet i dagtilbud. Det er den enkeltfaktor, der betyder mest for barnets intellektuelle udvikling. I relationen er det blandt andet vigtigt, at de voksne stiller åbne spørgsmål, kommenterer, forklarer og støtter børnene i at tænke og bruge sproget. Blandt andet ved at relatere til børnenes interesser

og erfaringer. Samtidig skal der være balance mellem børnenes leg og de pædagogisk tilrettelagte aktiviteter i små og større grupper.

Høj kvalitet i dagtilbud bygger på kvalificeret ledelse og en kultur, hvor der er høje forventninger og omsorg for alle børn. Hvor der arbejdes med et godt pædagogisk indhold, som støttes af en hensigtsmæssig struktur og organisering. Og hvor der er fokus på tid til kerneopgaven, fx ved at dokumentationskrav løbende tilpasses og målrettes på alle niveauer. Dokumentation skal bidrage med viden om kerneopgaven og effekten samt anvendes til at forbedre praksis med børnene. Dokumentation skal udvikle sig fra aktivitetsdokumentation til læringsdokumentation. Dvs. dokumentation, der i højere grad handler om, hvad børnene lærer, end hvilke aktiviteter de laver.

Børn i dagtilbud af høj kvalitet oplever, at de høres til og bliver set og anerkendt som dem, de er. Der bliver lyttet til deres ideer og holdninger og lagt vægt på, at de medvirker i fællesskabet. Høj kvalitet i dagtilbud gør børn nysgerrige, robuste og klar til forandringer. Der er betydelig vægt på dannelsen og på, at børn opbygger gode vaner. Børnene udvikler deres evne til at koncentrere sig og være vedholdende. Og til at regulere deres egne følelser og behov – samtidig med, at de trives, leger og får lyst til at lære.

02 / LÆRING I DAGTILBUD

Landets dagtilbud har arbejdet med børns læring og pædagogiske læreplaner i over 10 år. Men ikke al praksis er lige god. Og alle dagtilbud skal med. Den nye viden på området forpligter. Ellers risikerer vi at svigte børnene. Derfor er det vigtigt med et fælles billede af, hvad læring i dagtilbud er. Har vi ikke det, er der stor risiko for misforståelser i debatten og for, at indsatsen ikke fører til de resultater, vi ønsker for børnene.

Læring for de mindste

Det er afgørende at fastslå, at læring i dagtilbud skal forstås bredt. Læring i dagtilbud hænger tæt sammen med dannelse, trivsel, udvikling og omsorg. At styrke børns tidlige læring betyder ikke, at børnene ikke skal lege og opleve omsorg, tryghed og stabile relationer. Tværtimod. Men det betyder, at ledelse og pædagogisk personale skal arbejde systematisk med at stimulere børnenes nysgerrighed, styrke deres sprog og motorik og give dem passende udfordringer.

Læring skal ske i den pædagogiske hverdag, der er i dagtilbuddene. Fx gennem legende læring, hvor aktiviteter udformes på en legende måde, og hvor fantasi,

kreativitet, sociale relationer og kommunikation indgår som væsentlige elementer.

Læring foregår hele tiden, alle steder og på mange måder – både i hjemmet, i naturen, i dagtilbuddet og sammen med kammerater. Børn lærer gennem den omsorg, de møder fra de voksne og gennem de relationer, de har til de andre børn i børnefællesskabet. Børn lærer, når de deltager og engagerer sig i legen. Børn lærer i de voksenstyrede aktiviteter. Og børn lærer i hverdagssituationerne, som fx når de tager tøj på i garderoben, når snakken går mellem børn og voksne ved spisningen, og når børnene hjælper med at dække bord og fx tæller, hvor mange glas og tallerkener, der skal bruges.

Læringsmiljøer i dagtilbud

Flere ting har betydning for at skabe et godt miljø for læring i dagtilbud.

Ledelsen skal have fokus på en tilrettelæggelse, der fremmer og følger op på børns læring og trivsel, og på at udvikle forældresamarbejdet, så det også handler om, hvordan forældre kan støtte børns sprog og læring derhjemme.

Det pædagogiske personale skal fokusere bevidst på læring, have klare mål for de tilrettelagte aktiviteter og inddrage børnene og det, som børnene er optaget af. Personalet skal bevidst tage stilling til, hvilke erfaringer, aktiviteter og ople-

velser, der er væsentlige for, at børnene lærer og udvikler sig. Samtidig skal det pædagogiske personale være opmærksomme på de læringsmuligheder, der opstår i legen og i de almindelige hverdagsrutiner i dagtilbuddet og på, at den fysiske indretning bidrager til, at børn lærer. Personalet skal aktivt understøtte, at det enkelte barn får mulighed for at bidrage og deltage i fællesskaber, ligesom personalet skal have øje for og finde tegn på trivsel og læring hos børnene. De tegn skal bruges til at justere læringsmiljøerne.

Det forudsætter, at personalet har viden om, hvordan børn lærer, og hvad de skal lære. Og at de bruger den viden aktivt til at skabe gode læringsmiljøer for børnene. Børn lærer ikke altid det, der er planlagt eller målsat, men ofte gennem det, der er meningsfuldt for dem. Der er to vigtige dimensioner i læring. Den ene er rettet mod indholdet "hvad skal jeg lære" og den anden mod "følelsen af at være lærende". At lære noget og lære at være nogen.

Endelig er det centralt, at det pædagogiske personale kan gribe nuet og spontant lytte til børnenes ønsker, følge deres nysgerrighed og interesser og bygge videre på deres egne initiativer. Samtidig skal personalet kunne relatere det til den langsigtede plan for børnenes udvikling og læring. Det kræver kompetencer og høj faglighed.

REFLEKSIONSPØRGSMAÅL

KL anbefaler, at kommunalpolitikere drøfter og tager stilling til følgende:

- › Hvilken strategi skal besluttes i forhold til dagtilbuddene, så alle børn trives og lærer så meget, som de kan?
- › Hvilke få, klare mål skal stilles til børnenes læring og trivsel i dagtilbuddene?
- › Hvilke krav skal stilles til, at der sker en systematisk opfølgning på, at læringsmiljøerne i dagtilbuddene fremmer alle børns fremskridt?

03 / ET BØRN- OG UNGEOMRÅDE DER HÆNGER SAMMEN

For at effekten af kvalitet i dagtilbud for alvor slår igennem i børn og unges liv, er det vigtigt at have et børn- og ungeområde, der hænger sammen. Et sammenhængende børn- og ungeområde er karakteriseret ved, at der på alle niveauer er fælles målsætninger, der understøtter, at alle arbejder i samme retning og med fælles tilgang. Det fordrer, at medarbejdere har et fælles sprog og en fælles faglig forståelse af opgaven.

Et sammenhængende børn- og ungeområde skabes, når alle – fra hver sin position og med hver sin faglighed – tager medansvar for opgaven og samarbejdet. Det gælder politikere og forvaltning, dagtilbuds- og skoleledelser, lærere og pædagoger, sundhedsplejersker og socialrådgivere, forældre og lokalsamfund. Og det skabes, når alle overgange i børn og unges uddannelsesliv – fra dagtilbud til ungdomsuddannelse – er tilrettelagt, så de styrker det enkelte barns trivsel og læring.

En stor del af de indsatser, der har betydning for børn og unges uddannelsesliv, starter lang tid inden, børnene begynder i folkeskolen. Det gælder en succesfuld inklusion af alle børn. Det gælder udvikling af digitale verdensborgere. Og det gælder et givtigt forældresamarbejde om sunde og robuste børn, der trives og bevarer lysten til at lære. Det begynder i

dagtilbuddene – og mange gange allerede ved fødslen og i samarbejdet med sundhedsplejersken.

Det stiller fortsatte krav til politikerne om at tænke i sammenhænge. Om at forlange at mål, indsatser, data osv. ses i et sammenhængende perspektiv fra 0-18 år. Og om at anvende den øgede viden om effekten af tidlige indsatser som en vej til at løse de udfordringer, der bliver tydelige senere i børnelivet. Det kræver, at alle aktører om børnene handler sammen.

Et samlet syn på børn- og ungeområdet skal afspejle sig i de politiske mål. Og det skal afspejle sig i forvaltning, ledere og medarbejders samarbejde på tværs af tilbud. Alle de fagprofessionelle skal arbejde ud fra samme vision og mål – lige fra sundhedsplejersken over pædagoger og lærere til socialrådgivere, psykologer osv.

› REFLEKSIONSPØRGSMAÅL

KL anbefaler, at kommunalpolitikere drøfter og tager stilling til følgende:

- › Hvilken sammenhængende læringsstrategi skal besluttes for børn og unges læring og trivsel på 0-18 års området?
- › Hvilke mål skal besluttes for at styrke sammenhæng mellem dagtilbud og folkeskole, og med hvilken systematik skal der følges op på mål og resultater?
- › Hvilke krav skal stilles til, at alle fagprofessionelle omkring børn og unge handler med afsæt i fælles mål og fælles ansvar samt inddrager forældrenes styrker i alle indsatser?

04 / TRE PERSPEKTIVER PÅ KVALITET PÅ BØRN- OG UNGEOMRÅDET

Et sammenhængende børn- og ungeområde kræver en fælles forståelse af kvalitet i kerneopgaven. Derfor udfoldes nedenfor tre udvalgte perspektiver på kvalitet – tre perspektiver, som er væsentlige og tværgående, og som går igen uanset barnets alder.

Kvalitet i faglig ledelse

Faglig ledelse på børn- og ungeområdet handler om ledelse tæt på kerneopgaven. Dvs. ledelse af de pædagogiske og didaktiske processer, som fremmer børn og unges læring og trivsel. På dagtilbudsområdet skal ledelsen have fokus på, hvordan tilrettelæggelsen af de pædagogiske aktiviteter, børnenes leg og de mange hverdagsituationer kan fremme alle børns læring og trivsel. I skolerne er omdrejningspunktet for ledelsesopgaven det enkelte barns faglige og trivselsmæssige udvikling og implementering af folkeskolereformens elementer. Det sker blandt andet ved at skabe en fælles forståelse af kerneopgaven mellem lærere, pædagoger og andre aktører, afklare de forskellige professioners bidrag, opbygge en ligeværdig samarbejdskultur og sikre mulighed for samarbejde i hverdagen.

Faglig ledelse handler om at hente faglig viden ind fra omverden, tilpasse og sætte den i spil og skabe en ambitiøs kultur, hvor medarbejdere trives og præsterer. Faglig ledelse handler om at sætte tydelige mål, prioritere og være tydelig på kerneopgaven. Faglig ledelse handler om konstruktiv og kritisk dialog med medarbejdere om læringsmiljøerne, og det handler om at sikre, at de politiske mål er tydelige og anerkendte af medarbejderne. Det er igennem god faglig ledelse, at der sker en kobling og oversættelse mellem det politiske led og praksisledet – en oversættelse, der skal gå begge veje.

Faglig ledelse handler også om tæt opfølgning på mål og resultater. Opfølgningen skal være systematisk og transparent, sådan at alle kender til, hvilke data der indgår i opfølgningen, og hvordan og hvornår opfølgningen skal ske.

Kvalitet i målrettet forældresamarbejde

Alle forældre vil deres børn det bedste. Forskning viser, at et godt hjemmelæringsmiljø øger børnenes sandsynlighed for at klare sig godt i skolen uanset forældrenes baggrund. Forældre kan fx bidrage til, at deres børn lærer mere ved at læse med børnene og snakke med dem om det, de læser. Forældre er med deres adfærd med til at fremme eller svække deres børns interesse og motivation for at ville lære mere. De fagprofessionelle i dagtilbud, skole og fritidstilbud har derfor en vigtig opgave i at tydeliggøre for forældrene, hvor stor betydning de har for deres børns udvikling og for at understøtte alle forældre i at skabe et godt hjemmelæringsmiljø for deres børn. Der er i det hele taget behov for at nytænke samarbejdet med forældre om børns læring og trivsel. Det handler fx om at tilrettelægge dialogen på forældremøder, så alle føler sig anerkendt og bidrager. Og om hvordan samtalen om det enkelte barns læring, progression og trivsel kan tage afsæt i dokumentation – på skoleområdet i digitale elevplaner. Forældre er lige så forskellige som børn. Derfor skal der være tale om et differentieret forældresamarbejde.

Kvalitet i den digitale udvikling

Den digitale udvikling sætter en ny dagsorden i både dagtilbud og folkeskole. Anvendelsen af digitale redskaber giver nye muligheder i læringsprocessen og ændrer både lærer- og pædagogrollen. De skaber grobund for ændrede arbejds-gange og nye muligheder i den pædagogiske praksis.

Digitale redskaber skal bruges til at fremme, at alle børn og unge trives og lærer. De kan bidrage til nye fællesskaber og nye muligheder for børnene – også for de børn, der har brug for støtte eller har særlige udfordringer. Digitale redskaber kan danne grundlag for, at børn og voksne sammen eksperimenterer og opdager nye verdener. På dagtilbudsområdet skal de fagprofessionelle bruge de digitale muligheder, når de tager stilling til aktiviteter, der fx skal fremme børns motivation og egenproduktion. På skoleområdet er digitalisering et væsentligt element i at nå folkeskolereformens mål.

Brug af digitalisering i både administration, kommunikation og pædagogisk praksis kan betyde, at ressourcerne på børn- og ungeområdet bruges bedre. Fx ved, at der i højere grad udarbejdes digitale læringsforløb, som deles og bruges af andre. Samtidig stiller den digitale udvikling nye krav til kompetenceudvikling, hvis omstillingen fra analog til digital læring skal lykkes.

Læring for alle – det starter i dagtilbud

© KL

1. udgave, 1. oplag 2016

Produktion: Kommuneforlaget A/S

Design: e-Types

Tryk: Printconnect Aps

Foto: Rie Neuchs

KL

Weidekampsgade 10

2300 København S

Tlf. 3370 3370

kl@kl.dk

www.kl.dk

Produktionsnr. 830150